PRESCHOOL EDUCATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT TODAY'S PLACE IN THE EDUCATIONAL REFORM OF UZBEKISTAN.

Gapparova Zilola Neymat kizi

Jizzakh Regional Pedagogical Skills Center

Senior teacher of "Applied Sciences and Preschool Education Methods"

Tel:+998995473337

e-mail: gapparovazilola95@email.com

https://doi.org/10.5281/zenodo.20434021

MAKTABGACHA TA'LIM VA TARBIYA MUHITI O'ZBEKISTON TA'LIM ISLOHATIDAGI BUGUNGI KUNDAGI O'RNI.

Gapparova Zilola Neymat qizi
Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi
"Amaliy fanlar va maktabgacha ta'lim metodikalari" katta o'qituvchisi
Tel:+998995473337
e-mail pochta: gapparovazilola95@email.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning boshlang'ich va eng muhim bo'g'ini sifatida bolaning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual rivojlanishida hal qiluvchi o'rin egallaydi. Ayniqsa, bugungi globallashuv, axborot almashinuvi jadallashuvi va ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarning kirib kelishi sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Zero, kommunikativ qobiliyat bolaning atrofdagilar bilan muloqotga kirishishi, o'z fikrini erkin ifodalashi, tinglash, tushunish, savol berish, javob qaytarish, ijtimoiy vaziyatlarga mos ravishda munosabat bildirish kabi murakkab faoliyat turlarini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy ta'lim muhiti, kommunikativ qobiliyat, o'yin texnologiyalaridan foydalanish, maktabgacha ta'lim, ta'lim islohotlari, tarbiya muhiti, zamonaviy pedagogika, innovatsion texnologiyalar, pedagogik yondashuv, bolalar rivojlanishi, kommunikativ kompetensiya, yosh avlod tarbiyasi, ta'lim samaradorligi.

Abstract: In this article, the preschool education system, as the initial and most important link in continuous education, plays a decisive role in the personal, social and intellectual development of a child. Especially in the conditions of today's globalization, the acceleration of information exchange and the introduction of innovative technologies into the educational process, the issue of developing communicative skills in preschool children is gaining particular relevance. After all, communicative skills include such complex activities as a child's ability to communicate with others, freely express his or her opinion, listen, understand, ask questions, respond, and respond appropriately to social situations.

Keywords: Modern educational environment, communicative skills, use of game technologies, preschool education, educational reforms, educational environment, modern pedagogy, innovative technologies, pedagogical approach, child development, communicative competence, education of the younger generation, educational effectiveness.

Kirish. Zamonaviy ta’lim muhiti bolaning nafaqat bilim olishi, balki uning nutqiy faolligi, ijtimoiy moslashuvi, emotsional barqarorligi va hamkorlikda faoliyat yuritish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi integratsiyalashgan pedagogik makondir. Bunday muhitning asosiy xususiyati shundan iboratki, unda bola ta’lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol subyekti sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bois maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya vositalari va shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim tamoyillari asosida tashkil etilishi zarur.

Kommunikativ qobiliyat tushunchasi pedagogika va psixologiya fanlarida ko‘p qirrali hodisa sifatida talqin etiladi. U bolaning og‘zaki nutqni qo‘llash ko‘nikmasi, muloqot jarayonida mazmunli fikr almasha olishi, suhbatdoshni tinglash madaniyati, nutq vaziyatiga mos til birliklaridan foydalanishi, jamoada o‘z o‘rnini topishi hamda o‘zaro munosabatlarni to‘g‘ri tashkil eta olish layoqatini ifodalaydi. Maktabgacha yosh davri esa mazkur qobiliyatlarning tabiiy ravishda shakllanishi uchun eng qulay bosqich hisoblanadi. Chunki bu davrda bola tilni faol egallaydi, ijtimoiy munosabatlar doirasi kengayadi, tengdoshlar va kattalar bilan muloqot ehtiyoji kuchayadi. Zamonaviy ta’lim muhitida kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishning samaradorligi bir qator pedagogik omillarga bog‘liq. Avvalo, ta’lim jarayonida erkin va qo‘llab-quvvatlovchi psixologik muhit yaratilishi zarur. Agar bola o‘z fikrini qo‘rqmasdan, tortinmasdan bayon qila olsa, uning nutqiy faolligi tabiiy ravishda ortadi. Shu sababli tarbiyachi bolaga nisbatan hurmat, e’tibor va rag‘batga asoslangan munosabatni yo‘lga qo‘yishi lozim. Ikkinchidan, ta’lim faoliyatida dialogik muloqot ustuvor bo‘lishi kerak. Ya’ni, bolaning faqat tinglovchi emas, balki savol beruvchi, izohlovchi, muhokama qiluvchi ishtirokchi sifatida qatnashishi kommunikativ rivojlanish uchun muhim shart hisoblanadi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishning eng samarali vositalaridan biridir. Chunki o‘yin bolaning tabiiy ehtiyoji, qiziqishi va faoliyat shakli hisoblanadi. Rolli o‘yinlar, sahnalashtirish, didaktik o‘yinlar, muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar bolalarda muloqotga kirishish, o‘z roliga mos so‘zlash, boshqalar bilan kelishish, fikr almashish va nutqiy tashabbus ko‘rsatish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, “do‘kon”, “shifoxona”, “oila”, “mehmondorchilik”, “bog‘cha” kabi syujetli-rolli o‘yinlar bolalarda real hayotiy muloqot elementlarini tabiiy ravishda rivojlantiradi.

Zamonaviy ta’lim muhitining muhim tarkibiy qismi sifatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham kommunikativ rivojlanishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Multimediali taqdimotlar, audioertaklar, interfaol mashg‘ulotlar, animatsion materiallar, elektron didaktik vositalar bolalarda tinglab tushunish, kuzatish, taqqoslash va fikrni ifodalash faolligini oshiradi. Biroq bunda texnologiya asosiy maqsad emas, balki pedagogik vosita sifatida qo‘llanishi lozim. Ya’ni, texnologik vositalar bola bilan tirik muloqotni cheklamasligi, aksincha, uni kuchaytirishi kerak. Kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda nutqiy muhitning boyligi ham muhim pedagogik shartlardan biri hisoblanadi. MTTda bolani o‘rab turgan nutqiy muhit mazmunan boy, grammatik jihatdan to‘g‘ri, emotsional ta’sirchan va yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi zarur. Tarbiyachining nutqi bola uchun asosiy namunadir. Shu bois pedagogning so‘z boyligi, talaffuzi, savol berish madaniyati, fikrni ravon ifodalashi bevosita bolaga ta’sir qiladi. Bundan tashqari, badiiy adabiyotlar o‘qib berish, ertak aytish, she’r yodlash, rasmlar asosida hikoya tuzish, savol-javob, suhbat, munozara elementlaridan foydalanish bolalarning lug‘at boyligini oshiradi va nutqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar orasida shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvga ko‘ra, har bir bolaning individual rivojlanish sur’ati, qiziqishi, ehtiyoji va psixologik xususiyatlari inobatga olinadi. Ba’zi

bolalar muloqotga tez kirishsa, ayrimlari tortinchoq yoki sust bo‘lishi mumkin. Shunday vaziyatda pedagog barcha bolalarni bir xil mezon asosida baholamasdan, ularning individual imkoniyatlariga tayangan holda muloqot faoliyatiga bosqichma-bosqich jalb etishi lozim. Bu esa bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi va ichki nutqiy faollikni rag‘batlantiradi.

Kommunikativ qobiliyatlar faqat mashg‘ulot jarayonida emas, balki kun tartibining barcha bosqichlarida rivojlanadi. Ertalabki qabul, erkin o‘yin, sayr, ovqatlanish, mehnat faoliyati, dam olish daqiqalari va ota-onalar bilan hamkorlik jarayonlari ham muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish uchun qulay pedagogik imkoniyatdir. Shu nuqtai nazardan, MTTda kommunikativ rivojlantirish ishlari uzluksiz, tizimli va integrativ xarakterga ega bo‘lishi kerak.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti hamkorligi mazkur jarayonda muhim omil hisoblanadi. Bola nutqiy va ijtimoiy tajribasining katta qismini oilada egallaydi. Agar oilada bola bilan suhbat qilish, uning savollariga javob berish, birgalikda kitob o‘qish, voqealarni muhokama qilish, mustaqil fikrini tinglash odati shakllangan bo‘lsa, uning kommunikativ rivojlanishi ancha samarali kechadi. Shu sababli tarbiyachilar ota-onalar bilan muntazam metodik suhbatlar, tavsiyalar, treninglar va hamkorlik tadbirlarini tashkil etishi maqsadga muvofiqdir. **Adabiyotlar tahlili va metodologiya.** Zamonaviy ta’lim muhiti orqali MTT bolalarining kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish murakkab, ko‘p omilli va tizimli pedagogik jarayon hisoblanadi. Uning samaradorligi rivojlantiruvchi muhitning to‘g‘ri tashkil etilishi, interfaol metodlardan oqilona foydalanish, o‘yin faoliyatining mazmunli yo‘lga qo‘yilishi, axborot texnologiyalarining pedagogik maqsadga muvofiq qo‘llanishi, nutqiy muhitning boyligi hamda oila bilan hamkorlikning mustahkamligiga bog‘liq. Mazkur yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni bolalarning nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy, emotsional va intellektual rivojlanishini ham ta’minlaydi. Natijada, jamiyatda faol, fikrini erkin ifodalay oladigan, boshqalar bilan samarali muloqotga kirisha oladigan barkamol shaxsni shakllantirish uchun zarur poydevor yaratiladi. O‘zbekiston ta’lim tizimida maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasi so‘nggi yillarda strategik yo‘nalish sifatida qaralmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, maktabgacha yosh davri bolaning aqliy, nutqiy, jismoniy, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishining eng faol bosqichi hisoblanadi. Amaldagi qonunchilikda ham maktabgacha ta’lim va tarbiya bolani intellektual, ma’naviy-axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirish hamda uni umumiy o‘rta ta’limga tayyorlashga qaratilgan uzluksiz ta’lim turi sifatida belgilangan. Shu bois bugungi islohotlar jarayonida mazkur bosqichni mustahkamlash kelgusidagi ta’lim sifati uchun poydevor vazifasini bajarmoqda. Maktabgacha ta’lim va tarbiya muhitining bugungi kundagi o‘rni, avvalo, uning davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgani bilan izohlanadi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunda har bir bolaning maktabgacha ta’lim olish huquqi, bolalarni to‘liq qamrab olish uchun shart-sharoitlar yaratish, oilani qo‘llab-quvvatlash, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun sifatli ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish, muqobil shakllarni rivojlantirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari sifatida belgilangan. Bu esa maktabgacha ta’lim muhiti oddiy parvarish makoni emas, balki davlatning ijtimoiy va pedagogik siyosatini amalga oshiruvchi muhim institut ekanini ko‘rsatadi.

Muhokama. Bugungi islohotlarning mazmunida maktabgacha ta’lim muhitini rivojlantiruvchi, xavfsiz va sifatli pedagogik makonga aylantirish ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Qonunda maktabgacha ta’lim va tarbiyaning asosiy prinsiplari sifatida har bir bola uchun ta’lim olish imkoniyatining mavjudligi, qobiliyatlarni rivojlantirish uchun teng sharoit yaratish, oila va ta’lim tashkiloti tarbiyaviy ta’sirining birligi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv, maktabgacha va umumiy o‘rta ta’limning izchilligi hamda ta’lim-tarbiya mazmunining bolaning yosh va rivojlanish xususiyatlariga mosligi qayd etilgan. Mazkur tamoyillar bugungi kunda maktabgacha ta’lim muhitini

tashkil etishda metodologik asos bo‘lib xizmat qilmoqda. O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim sohasining bugungi o‘rnini baholashda uzoq muddatli rivojlanish yondashuvi ham alohida e’tiborga molik. 2019-yilda tasdiqlangan maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ushbu sohaning maqsadlari, vazifalari, ustuvor yo‘nalishlari va istiqboldagi bosqichlarini belgilab berdi. Mazkur konsepsiya maktabgacha ta’limni alohida bir xizmat sohasi sifatida emas, balki inson kapitalini shakllantirishning boshlang‘ich halqasi sifatida ko‘rishga xizmat qildi. Natijada bugungi islohotlarda qamrov, sifat, boshqaruv, pedagog kadrlar, infratuzilma va ta’lim mazmuni bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda qaralmoqda.

Natijalar. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim va tarbiya muhiti O‘zbekistonning umumiy taraqqiyot strategiyasida ham ustuvor yo‘nalish sifatida mustahkamlangan. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida maktabgacha ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish, bolalarning to‘liq qamrovini ta’minlash, maktabga tayyorlov guruhlarini to‘liq qamrab olish hamda barcha maktabgacha ta’lim tashkilotlarini toza ichimlik suvi va zamonaviy sanitariya-gigiyena infratuzilmasi bilan ta’minlash vazifalari alohida belgilangan. Bu holat maktabgacha ta’lim muhitining nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy himoya, sog‘liqni saqlash va hududiy tenglik bilan ham chambarchas bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. Maktabgacha ta’lim muhitining islohotlardagi bugungi o‘rni uning sifat ko‘rsatkichlari bilan ham belgilanmoqda. 2024-yilda qabul qilingan qo‘shimcha chora-tadbirlar doirasida 2025-yildan ehtiyojdan kelib chiqib davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim guruhlarini ochish qo‘llab-quvvatlandi, 2025/2026 o‘quv yilidan esa tashkilotlarni “Zamonaviy maktabgacha ta’lim tashkiloti” baholash mezoni asosida reytinglash nazarda tutilgan. Bundan tashqari, sifatli ovqatlanish va xavfsiz mahsulotlar nazoratini kuchaytirishga qaratilgan mexanizmlar ham joriy etilmoqda. Bu yangiliklar maktabgacha ta’lim muhitini faqat ta’lim berish joyi emas, balki kompleks rivojlantiruvchi va himoyalovchi muhit sifatida shakllantirishga xizmat qilmoqda. Ilmiy nuqtai nazardan, maktabgacha ta’lim va tarbiya muhiti bolaning keyingi bosqichdagi o‘quv muvaffaqiyatiga ta’sir qiluvchi tayanch omildir. Chunki aynan shu davrda bolada nutq, idrok, xotira, tafakkur, muloqot, xulq-atvor va mustaqil faoliyat ko‘nikmalari shakllanadi. Agar maktabgacha ta’lim muhiti rivojlantiruvchi, bolaga yo‘naltirilgan, xavfsiz va metodik jihatdan puxta tashkil etilgan bo‘lsa, boshlang‘ich ta’limga moslashuv jarayoni ancha samarali kechadi.

Maktabgacha ta’lim muhitining bugungi kundagi o‘rni shundaki, u oilaning tarbiyaviy imkoniyatlarini to‘ldiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi ijtimoiy institutga aylanmoqda. Qonunda oilaga har tomonlama yordam ko‘rsatish hamda oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyaviy ta’sirining birligi alohida qayd etilgan. Demak, bugungi islohotlarda maktabgacha ta’lim tashkiloti faqat muassasa sifatida emas, balki ota-ona, pedagog va jamiyat hamkorligi asosida bolani har tomonlama rivojlantiruvchi ochiq tizim sifatida qaralmoqda. Bu holat ayniqsa, bolalarning ijtimoiylashuvi, axloqiy tarbiyasi va sog‘lom rivojlanishi nuqtai nazaridan muhimdir. Shuningdek, zamonaviy islohotlar maktabgacha ta’lim muhitini innovatsion va moslashuvchan shakllarda rivojlantirishni ham nazarda tutmoqda. Qonunda ta’lim va tarbiyaning muqobil shakllarini yaratish va rivojlantirish, zamonaviy innovatsion hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari sifatida belgilangan. Bu yondashuv ayniqsa turli hududlar, ijtimoiy qatlamlar va individual ehtiyojlarga ega bolalarni qamrab olishda muhim ahamiyatga ega. Natijada maktabgacha ta’lim muhiti bugungi islohotlarda barqarorlik, moslashuvchanlik va inkluzivlik tamoyillarini o‘zida mujassam etgan tizim sifatida shakllanmoqda.

Xulosa. Maktabgacha ta’lim va tarbiya muhiti O‘zbekiston ta’lim islohotlarining bugungi bosqichida poydevoriy, strategik va tizim hosil qiluvchi o‘ringa ega. Uning ahamiyati bolani maktabga tayyorlash bilangina cheklanmaydi; u shaxsning intellektual salohiyati, ijtimoiy faolligi, ma’naviy-

axloqiy dunyoqarashi va keyingi ta’lim muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ham davlat siyosati, uzoq muddatli konseptual hujjatlar va yangi normativ tashabbuslarda maktabgacha ta’lim muhitini sifat, qamrov, inklyuzivlik, sog‘lomlashtirish va zamonaviy boshqaruv mezonlari asosida takomillashtirishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi "O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi PQ-4312-sonli Qaroriga 1-Ilova.
2. O‘zbekiston Pespublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrdagi “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802- sonli Qaroriga 1- Ilova.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. **“Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi**. – Toshkent, 2022.

4. Nishonova Z.T., Alimuhamedova D.A. **Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi**. – Toshkent: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2017.
5. Xoliqov A.A. **Pedagogik mahorat**. – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2020.
6. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy etish**. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019.
7. To‘xtayeva M.X. **Nutq o‘stirish metodikasi**. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2020.